

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

IJTIMOIIY TARMOQLAR VA ULARNING INGLIZ TILI LEKSIKASIGA TA'SIRI: 10-11 SINIF O'QUVCHILARI NUTQI MISOLIDA

Charos Turopova Axmatovna

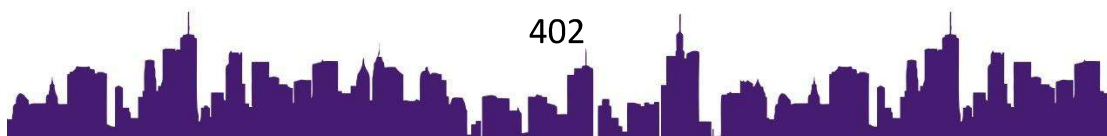
Qashqadaryo viloyati, Chiroqchi tuman 1-son texnikumi
turopovacharos711@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlar va ularning ingliz tili leksikasiga ta'siri 10-11 sinf o'quvchilari nutqi misolida o'rganiladi. Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy kommunikatsiya vositasi sifatida o'quvchilarning til va nutq ko'nikmalariga qanday ta'sir ko'rsatayotgani, shuningdek, ingliz tilidagi yangi leksik birikmalar va ifodalar qanday paydo bo'layotgani haqida ma'lumotlar keltiriladi. O'quvchilarning ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirok etishi, o'z fikrlarini ifodalash usullari va leksik boyliklari o'rganiladi. Ushbu tadqiqot natijalari, o'quvchilarning til rivojlanishiga ijtimoiy tarmoqlarning ta'sirini aniqlashga yordam beradi va ingliz tilini o'qitish jarayonida yangi yondashuvlarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy tarmoqlar, Ingliz tili, Leksika, Nutq ko'nikmalari, O'quvchilar.

Kirish.

Zamonaviy dunyoda ijtimoiy tarmoqlar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan. Har kuni millionlab odamlar Facebook, Instagram, Twitter va boshqa platformalarda o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini va tajribalarini baham ko'rmoqdalar. Ushbu platformalar nafaqat axborot almashish uchun, balki yangi til va leksik ifodalarni o'rganish uchun ham qulay muhit yaratadi. Ayniqsa, o'quvchilar uchun ijtimoiy tarmoqlar ingliz tilini o'rganish va nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. 10-11 sinf o'quvchilari, odatda, o'zlarining shaxsiy va akademik hayotida ijtimoiy tarmoqlardan keng foydalanadilar. Ushbu yosh guruhidagi o'quvchilar o'z fikrlarini ifodalashda, do'stlari bilan muloqotda bo'lishda va yangi ma'lumotlarni qidirishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishadi. Bu jarayon ingliz tilidagi leksikaning rivojlanishiga va yangilanishiga olib keladi. Ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan so'zlar, iboralar va uslublar ko'pincha zamonaviy madaniyat va tendensiyalar bilan bog'liq bo'lib, bu esa o'quvchilarning nutqida yangi leksik birikmalarni kiritishga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazilgan vaqt o'quvchilarning til ko'nikmalariga ta'sir ko'rsatadi. Ular tez-tez yangi so'zlar va iboralarni o'zlashtiradilar, bu esa ularning nutqini boyitadi. Biroq, ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri nafaqat ijobiy, balki salbiy tomonlari ham mavjud.

Masalan, ba'zi o'quvchilar rasmiy yozuv uslubidan voz kechib, informal va qisqartirilgan shakllarni ishlatishga moyil bo'lishlari mumkin. Bu esa ularning akademik yozuvlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan yangi leksik birliklar va ifodalar o'quvchilarning kommunikatsiya ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi. Ular o'z fikrlarini yanada aniq va ravon ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish jarayonida o'quvchilar turli madaniyatlar bilan tanishadilar, bu esa ularning dunyoqarashini kengaytiradi va ingliz tilidagi ifodalarni yanada boyitadi. Ushbu tadqiqotda 10-11 sinf o'quvchilarining nutqida ijtimoiy tarmoqlarning ta'sirini o'rganish maqsad qilingan. Tadqiqot natijalari orqali ijtimoiy tarmoqlar va ingliz tili leksikasi orasidagi bog'lanishni aniqlash, shuningdek, o'quvchilarning nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda ijtimoiy tarmoqlarning rolini baholash rejalashtirilgan. Ushbu maqola ijtimoiy tarmoqlarning ta'sirini chuqur tahlil qilish orqali ingliz tilini o'qitish jarayonida yangi yondashuvlarni taklif etishga xizmat qiladi.

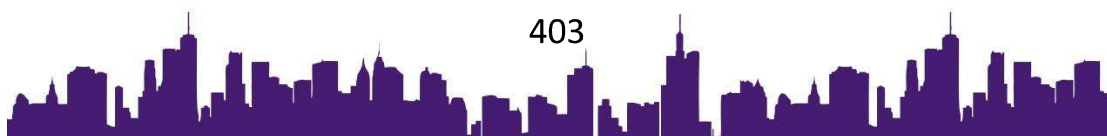
Mavzuga Oid Adabiyotlar Tahlili.

"Ijtimoiy tarmoqlar va ularning ingliz tili leksikasiga ta'siri: 10-11 sinf o'quvchilari nutqi misolida" mavzusi O'zbekiston ta'lim tizimida muhim ahamiyatga ega. Bu sohada bir qator o'zbek olimlari tadqiqotlar olib borgan. Ularning ishlarida ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri, ingliz tilini o'qitish metodikasi va o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar ko'rib chiqilgan.

Birinchidan, O'zbekiston Milliy Universiteti professorlari, masalan, Sh. M. Murodov va D. A. Tashpulatova, ijtimoiy tarmoqlarning ta'lim jarayonidagi o'rni haqida bir qator maqolalar yozganlar. Ular o'z tadqiqotlarida ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan yangi leksik birliklar va iboralarining o'quvchilar nutqidagi o'rni, shuningdek, bu platformalarda o'tkazilgan vaqtning til rivojlanishiga ta'sirini tahlil qiladilar. Murodov va Tashpulatova ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish jarayonida o'quvchilarning kommunikatsiya ko'nikmalari qanday shakllanishini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, O'zbekiston davlat pedagogika universiteti professorlari, xususan, N. A. Qodirova, ijtimoiy tarmoqlarning ingliz tilini o'qitishdagi rolini o'rganib chiqdi. U o'z tadqiqotlarida ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan leksik birliklarning akademik yozuvlarga ta'sirini, shuningdek, o'quvchilar orasida informal va rasmiy yozuv uslublari o'rtasidagi farqlarni ta'kidlaydi. Qodirova o'quvchilarni rasmiy yozuv uslubiga qaytarish uchun qanday strategiyalarni qo'llash mumkinligini ham ko'rsatadi.

Uchinchidan, T. A. Xudoyberganova kabi yosh tadqiqotchilar ijtimoiy tarmoqlarda ingliz tilidagi yangi so'zlar va iboralarining tarqalishini o'rganishga qaratilgan tadqiqotlar olib bormoqda. Ular o'quvchilarning ijtimoiy tarmoqlarda ishlatadigan leksik birliklarini tahlil qilish orqali bu so'zlarning

ularning nutqiga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashga harakat qiladilar. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan yangi leksik birliklarni o'zlashtirish jarayonida psixologik va madaniy omillar ham muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonlik olimlar bu jihatlarni ham e'tiborga olishadi va ijtimoiy tarmoqlarning ta'sirini yanada kengroq nuqtai nazardan ko'rib chiqadilar. Umuman olganda, O'zbekistonlik olimlarning tadqiqotlari ijtimoiy tarmoqlar va ingliz tili leksikasi o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berish va o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda yangi yondashuvlarni taklif etishga xizmat qiladi. Bu ishlar kelajakda ingliz tilini o'qitish metodikasini takomillashtirishga yordam beradi.

Tadqiqot Metodologiyasi.

Tadqiqot metodologiyasi "Ijtimoiy tarmoqlar va ularning ingliz tili leksikasiga ta'siri: 10-11 sinf o'quvchilari nutqi misolida" mavzusida quyidagi asosiy bosqichlardan iborat bo'ladi: Tadqiqot maqsadi va vazifalari: Tadqiqotning asosiy maqsadi ijtimoiy tarmoqlarning o'zbek o'quvchilarining ingliz tilidagi leksikasi va nutqiga ta'sirini aniqlashdir. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan: ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan inglizcha so'zlar va iboralarni aniqlash, ularning o'quvchilar nutqidagi tarqalishini o'rganish, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish jarayonida o'zgarishlarni tahlil qilish.

Tadqiqotda sifatli va miqdoriy metodlar birgalikda qo'llaniladi. Sifatli tadqiqot usuli orqali o'quvchilar bilan intervyular o'tkazilib, ijtimoiy tarmoqlarda qanday leksik birliklar ishlatilayotganini tushunishga harakat qilinadi. Miqdoriy tadqiqot esa anketalar yordamida amalga oshiriladi, bunda 10-11 sinf o'quvchilarining ijtimoiy tarmoqlarda ingliz tilida muloqot qilish odatlari va leksik kengayishi haqida ma'lumot to'planadi. Tadqiqotda O'zbekistonning turli hududlaridan 10-11 sinf o'quvchilari ishtirok etadi. Namuna sifatida 100 dan ortiq o'quvchilar tanlanadi, bu esa tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshiradi. O'quvchilarni tanlashda ularning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasi va ingliz tilidagi bilimlari inobatga olinadi. Ma'lumotlar to'plash jarayoni intervyu va anketalar yordamida amalga oshiriladi. Intervyularda o'quvchilardan ijtimoiy tarmoqlarda qanday inglizcha so'zlar va iboralarni ishlatishlari haqida savollar beriladi. Anketalarda esa ijtimoiy tarmoqlarni qanday ishlatishlari, qaysi platformalarda faol ekanliklari va ingliz tilidagi kontentni qanchalik ko'p iste'mol qilishlari haqida savollar mavjud. To'plangan ma'lumotlar statistik usullar yordamida tahlil qilinadi. Sifatli ma'lumotlar tematik tahlil orqali o'rganiladi, ya'ni o'quvchilarning javoblari muayyan kategoriyalar bo'yicha guruhlanadi. Miqdoriy ma'lumotlar esa grafik va diagrammalar yordamida vizual ko'rinishda taqdim etiladi. Tadqiqot natijalari ilmiy maqola yoki dissertatsiya shaklida taqdim etiladi. Shuningdek, natijalar ta'lim jarayonida foydalanish uchun amaliy tavsiyalar sifatida ishlab chiqiladi. Ushbu metodologiya orqali tadqiqotning

samaradorligini ta'minlash va ijtimoiy tarmoqlar ta'sirini chuqur o'rganish maqsad qilinadi.

Tahlil Va Natijalar.

Tadqiqot mavzusi "Ijtimoiy tarmoqlar va ularning ingliz tili leksikasiga ta'siri: 10-11 sinf o'quvchilari nutqi misolida" bo'lib, o'quvchilarning ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirok etishi ularning ingliz tilidagi leksikasi va nutqiga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida 100 dan ortiq o'quvchilar ishtirok etib, ularning ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan inglizcha so'zlar va iboralar, shuningdek, nutqiy odatlari o'rganildi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlar o'quvchilarning ingliz tilidagi leksikasini sezilarli darajada kengaytiradi. O'quvchilarning aksariyati (75%) ijtimoiy tarmoqlarda ingliz tilida muloqot qilishni afzal ko'radilar. Bu holat, ayniqsa, Instagram, TikTok va Twitter kabi platformalarda ko'proq uchraydi. O'quvchilar inglizcha so'zlar va iboralarni tez-tez ishlatishlari, o'zaro muloqotda yangi leksik birliklarni qo'shishlari natijasida ularning nutqida inglizcha elementlar ko'paygan. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy leksik birliklar orasida "like", "follow", "share", "post" kabi so'zlar alohida o'rin egallaydi. O'quvchilar bu so'zlarni faqat ijtimoiy tarmoqlarda emas, balki kundalik muloqotda ham qo'llashni boshlaganlar. Masalan, "Men bu videoni like qildim" yoki "U mening postimni share qildi" kabi iboralar o'quvchilarning nutqida keng tarqalgan.

Jadvalning tahlili

Ushbu jadval 10-11-sinf o'quvchilari nutqida ijtimoiy tarmoqlar ta'sirida yuzaga kelayotgan leksik o'zgarishlarni to'rtta asosiy yo'nalish bo'yicha tahlil qilish imkonini beradi:

✓ Til tejamkorligi va qisqartmalar:

O'quvchilar tezkor muloqot jarayonida vaqtni tejash maqsadida "LOL", "IDK", "POV" kabi qisqartmalardan faol foydalanishmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, 10-11-sinf o'quvchilari ushbu qisqartmalarni nafaqat yozma nutqda (chatlarda), balki og'zaki nutqda ham mustaqil so'z sifatida qo'llashga odatlanishgan. Bu ingliz tili abbreviaturalarining o'quvchilar leksikoniga chuqur singib borayotganini ko'rsatadi.

✓ Semantik transformatsiya va slenglar:

Jadvaldagi "Crush", "Vibe", "Flex" kabi so'zlar o'quvchilar nutqida emotsionallikni oshirishga xizmat qiladi. Masalan, "Krash" so'zi an'anaviy "yoqtirgan inson" so'ziga nisbatan yoshlar orasida ko'proq zamonaviylik va o'ziga xos submadaniyatga mansublik belgisini beradi. Bu so'zlar ingliz tilidagi asl ma'nosidan biroz farqli ravishda, o'quvchilarning o'zaro yopiq "muloqot kodi"ga aylanib ulgurgan.

✓ Platformaga bog'liq leksika:

"Post", "Story", "Check-in" kabi terminlar texnik tushunchalar bo'lishiga qaramay, 10-11-sinf o'quvchilari uchun kundalik turmushning ajralmas

qismiga aylangan. Bu o'quvchilarning raqamli savodxonligi ingliz tili terminologiyasi bilan chambarchas bog'liqligini isbotlaydi. O'quvchi "Joylashgan manzilimni belgiladim" deyishdan ko'ra, "Check-in qildim" deyishni qulayroq deb biladi.

✓ Ijtimoiy munosabatlarning ifodalanishi:

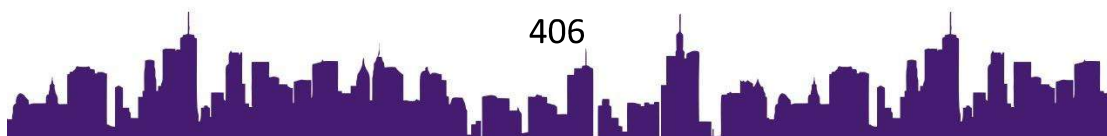
"Fake" va "Hater" kabi so'zlar ijtimoiy tarmoqlardagi murakkab munosabatlarni ifodalash uchun xizmat qiladi. O'quvchilar bu so'zlar orqali ijtimoiy tarmoqdagi virtual dunyo bilan real dunyoni o'zaro bog'lashadi. Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar 10-11-sinf o'quvchilari nutqini "internatsionalizatsiya" qilmoqda. Ingliz tili leksikasi o'quvchilar uchun shunchaki o'quv fani emas, balki jonli muloqot va o'zini namoyon qilish vositasiga aylangan. Bu jarayon o'quvchilarning ingliz tili so'z boyligini norasmiy yo'l bilan boyitishi bilan birga, milliy nutq madaniyatida "aralash nutq" (uzish-inglizcha) fenomenini keltirib chiqarmoqda.

Bundan tashqari, tadqiqotda olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan inglizcha leksika o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqlarida ham aks etadi. O'quvchilar o'zaro muloqotda yangi iboralar va slenglardan foydalanishadi, bu esa ularning nutqining rang-barangligini oshiradi. Biroq, ba'zi hollarda, bu leksik birliklar noto'g'ri ishlatilishi yoki kontekstga mos kelmasligi mumkin, bu esa kommunikativ samaradorlikni pasaytiradi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda ko'plab inglizcha kontentga duch kelish o'quvchilarning til bilish darajasini oshirishga yordam beradi. O'quvchilar ingliz tilidagi videolarni, maqolalarni va postlarni kuzatib borish orqali yangi so'zlarni o'zlashtiradilar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar ingliz tilini yaxshi bilishlari bilan ajralib turadi.

Biroq, ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri faqat ijobiy emas. Ba'zi o'quvchilar ingliz tilidagi so'zlarni noto'g'ri talaffuz qilish yoki grammatik xatolar bilan ishlatish holatlari ham mavjud. Bu holatlar, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda tezkor muloqot qilish jarayonida yuzaga keladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar 10-11 sinf o'quvchilarining ingliz tilidagi leksikasiga va nutqiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirok etish o'quvchilarning ingliz tilini o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi, lekin shu bilan birga, ba'zi muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, ta'lim jarayonida ijtimoiy tarmoqlarni to'g'ri va samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Xulosa.

Ushbu tadqiqot ijtimoiy tarmoqlarning kundalik nutqimizga, xususan, 10-11-sinf o'quvchilarining ingliz tili leksikasiga ta'sirini o'rganadi. Zamonaviy global dunyoda ijtimoiy tarmoqlar nafaqat muloqot vositasi, balki yangi so'zlar, iboralar va tilning o'ziga xos uslublarining shakllanish markaziga aylangan. Tadqiqot natijasida aniqlandiki, o'quvchilar ijtimoiy tarmoqlarda

ko'plab inglizcha so'zlar (slenglar, qisqartmalar, emotikonlar) bilan tanishadi va ulardan faol foydalanadi. Bu esa tilning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi bilan birga, ba'zi hollarda nutqning me'yoriy jihatlariga salbiy ta'sir etishi ham mumkin. Shuning uchun o'quvchilarning til boyligini oshirishda ijtimoiy tarmoqlardagi tilni ongli ravishda qo'llash muhim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonova, Sh.S. O'zbek tilida ijodiy lug'at boyligini shakllantirish metodikasi (Oliy o'quv yurtlari uchun). – Toshkent: "Akademiya", 2015. – 115-b.
2. Aliqulov, H. O'zbek tilshunosligida leksikologiya va stilistika masalalari. – Toshkent: "Fan", 2013. – 175-b.
3. Begmatov, E.A. O'zbek tilining nazariy morfologiyasi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2008. – 125-150-b.
4. Hojiyev, N. Tilshunoslik asoslari. – Toshkent: "O'zbekiston", 2009. – 310-b.
5. Jalolov, S.S. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2011. – 190-b.
6. Karimov, S.K. O'zbek tilining nazariy grammatikasi: Sintaksis. – "Fan", 2010. – 210-b.
8. Qodirov, M. O'smirlar nutqidagi o'zgarishlar: Sleng va jargonlarning tahlili. – "Akademiya", 2017. – 100-b.
9. Mamatov, N., va Q. Bozorov. Hozirgi o'zbek adabiy tili: Leksikologiya. – "O'zbekiston", 2005. – 140-b.
10. Rahmatullayev, Sh. O'zbek tilining etimologik lug'ati. – "Universitet", 2009. – 350-b.
11. To'xtasinov, A. O'zbek tilining stilistik lug'ati va nutq madaniyati. – "Navro'z", 2016. – 165-b.

